УДК 811.133.1:81'373.611
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.2-1/45

Косович О. В.
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

НЕОЛОГІЗМ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В РОМАНІСТИЦІ

У статті на основі дослідження фундаментальних праць із теорії неології романістів установлено, що особливості побудови лінгвістичної теорії неології зумовлені кількома базовими принципами: 1) визначенням і різнобічною інтерпретацією понять «неологія» і «неологізм»; 2) сприйняттям та інтерпретацією в романістиці понять «нове», «інновація», «нововведення», «новотвір»; 3) розширенням уявлень про неологізм фундаментальну категорію не тільки неології, а й неографії.

Саме поняття «неологізм» отримує різнобічну інтерпретацію, унаслідок чого може розглядатися то як мовна (лексична) одиниця, то як мовна (стилістична, оказіональна, індивідуально-авторська) одиниця.

Це зумовлено широким уявленням про понятті «нове», а також розумінням концепту «неологізм» як соціально-історичної категорії.

Автором окреслено стан вивчення природи неологізму, що становить розширення дослідження проблеми мовної категорії; презентовано основні базові теоретичні положення лінгвістичної теорії неології в романістиці.

Зазначається, що становлення лінгвістичної теорії неології спостерігається тільки в другій половині XX століття (1960–1970 рр.) у процесі закріплення за поняттями «неологія» і «неологізм» як статусу наукових, так і таких, що володіють актуальним значенням. Позначення поняття «неологія» залишається неоднозначним у зарубіжній лінгвістичній традиції та обмежується репрезентацією неологізмів як нових лексичних одиниць без указівки, проте, на можливі ознаки виявлення новизни лексем. Низка теоретичних аспектів дослідження нових лексичних одиниць зачіпається й використовується виключно в тісному взаємозв'язку та взаємодії з практичними завданнями (підготовка лексикографічних джерел). Однак більша кількість теоретичних досліджень у сфері науки про нові слова належать французьким і вітчизняним дослідникам.

Автор підкреслює, що особлива увага дослідників спрямована на розгляд внутрішньомовних і немовних факторів, які впливають на формування нових концептів і реалій, а також на їх подальше поширення та використання в мові, наприклад, розвиток суспільства, соціальні й культурні зміни, розвиток ЗМІ, інтенсивне суспільно-політичне життя, конвергенцію культур, глобалізацію. Усі ці чинники зумовлюють особливо динамічний збагачення мови новими одиницями.

Ключові слова: *романістика, інновація, новотвір, неологія, неологізм, формальний неологізм, семантичний неологізм.*

Постановка проблеми. Мова як динамічна система характеризується здатністю до постійного вдосконалення й регулярного збагачення, водночас відрізняючись від вимерлих мов. Історія мови може із цього погляду розглядатися як історія неології, що розуміється як рух, еволюція мови, як відзначає, зокрема, Б. Кемада: «Мова, яка не знає жодної форми неології, уже була б мертвою мовою, і не можна заперечувати, що історія всіх наших мов – це, коротше, лише історія їх неології» [13, с. 175].

У системі будь-якої мови найбільш виражену тенденцію до постійної зміни й оновлення проявляє її лексичний пласт. Оновлення словникового запасу може проявлятися різними способами, однак найдинамічніше поповнення лексики мови відбувається завдяки утворенню нових слів.

Хоча дослідження неології є досить новим лінгвістичним напрямом, воно вже досягло серйозних результатів, які представлені в роботах дослідників різних лінгвістичних шкіл.

У Франції перші передумови до дослідження процесу неологізації виникли у зв'язку з нормативним тиском на французьку мову, початок якого відзначено XVII століттям. У цей період лексичному пласту мови приділяється особлива увага, а будь-яка модифікація, будь-яка форма новотворів піддавалася нещадній критиці: мовні інновації

розглядалися як неприродності в манері спілкування, дивакуватості або навіть зловживання, уважаючи їх, як зазначає Ж.-Ф. Саблеролль, «мовною надмірністю, ознакою позерства, якоїсь преціозності» й афектації (неприродності) новизни [17, с. 46–48; 16; 18]. На початку своєї появи в ужитку неологізми викликали критику, тому що пуристи мови вважали їх марними або безглуздими.

Становлення лінгвістичної теорії неології спостерігається тільки в другій половині XX століття (1960–1970 рр.) у процесі закріплення за поняттями «неологія» і «неологізм» як статусу наукових, так і таких, що володіють актуальним значенням. Позначення поняття «неологія» залишається неоднозначним у зарубіжній лінгвістичній традиції й обмежується репрезентацією неологізмів як нових лексичних одиниць без указівки, проте, на можливі ознаки виявлення новизни лексем. Низка теоретичних аспектів дослідження нових лексичних одиниць зачіпається й використовується виключно в тісному взаємозв'язку та взаємодії з практичними завданнями (підготовка лексикографічних джерел). Однак більша кількість теоретичних досліджень у сфері науки про нові слова належать французьким і вітчизняним дослідникам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі дослідження відзначено, що проблема неологізму вивчається в рамках загальної теорії неології, представленої в роботах учених, які розглядають функціональні й типологічні особливості нового слова (процесу актуалізації нового слова) (Гак 1978, 1998; Скуратов 2006), специфіку побудови теорії неологізму (Gilbert 1973; Matore 1952; Riffaterre 1953), основні положення теорії семантичної та лексичної неології (Bastuji 1974; Doppagne 1971; Dougnac 1982; Goosse 1975; Guilbert 1973; Quemada 1993; Rey 1976), проблему неологізму як об'єкта неографії (Boulanger 2008; Gaudin 2006; Klein 2006; Sablayrolles 2000, 2006), характеристики лексичних інновацій (Broglie 2002; Depecker 2001; Dincă 2010 року; Sablayrolles 2003), особливості семантичної та категоріальної неології (Lecolle 2012; Pruvost, Sablayrolles 2012).

Постановка завдання. У статті ставиться завдання окреслити стан вивчення природи неологізму, що становить розширення дослідження проблеми мовної категорії; презентувати основні базові теоретичні положення лінгвістичної теорії неології в романістиці.

Виклад основного матеріалу. Сучасна концепція неологізму – фундаментального аспекту дослідження в теорії науки про нові слова – являє собою різнобічне розуміння нового слова як нової ЛО, що зумовлено: 1) складною природою самого мовного явища; 2) широким поданням і різноманітністю поглядів про поняття «нове»; 3) розумінням концепту «неологізм» як соціально-історичної категорії.

Як відзначають Ф. Годен та Л. Геспен, поняття «неологізм» не є психолінгвістичним поняттям, що вирізняється новизною, яку відчуває людина при зустрічі з неолексемами. Навпаки, це мовна категорія припускає передусім те, що зустріч із новим словом зумовлює в мовця почуття нового [3, с. 248].

У працях із неології існує безліч різних визначень терміна «неологізм», і, ймовірно, із цієї причини це поняття інтерпретується, а також класифікується по-різному. У дослідженнях Л. Гільбера [6] нове слово інтерпретується з погляду:

1) форми, оскільки неологізм є лінгвістичним знаком, що включає позначувальне й позначуване, що змінюються разом у процесі створення нових лексем, навіть якщо зміни стосуються морфології терміна або тільки його значення;

2) значення, з огляду на те що неологічне утворення найчастіше не є мінімальною одиницею значення, а виходить із поєднання більш простих елементів, наявних у цій мові. Утворення нової одиниці є в цьому випадку результатом співвідношення подібних мінімальних елементів;

3) функціонування: створення неологізму не може бути відокремлене від мови (дискурсу) особи-творця, інтегрованого в суспільство.

На думку французького лексиколога Ж.-Ф. Саблєролля, запропонована Л. Гільбером структура інтерпретації нового слова зумовила визначення традиційної схеми класифікації неологізмів, яка включає формальний неологізм (нове позначувальне народжується завжди з новим позначуваним) [17, с. 43], семантичний неологізм (наявне позначувальне приймає нове позначуване) [17, с. 45], а також запозичення як особливий підклас неологізмів.

Однак існування в роботах французьких дослідників різноманіття типологій неологізмів, які доповнюють або змінюють класичну трихотомію: формальний неологізм – семантичний неологізм – запозичення, зумовлено головним чином вибором критерію класифікації.

Низка дослідників класифікує неологізми відповідно до мовної потреби, ситуації спілкування (комунікації), галузі появи або їх функції в дискурсі.

У працях А. Гуса типологія новотворів розглядається відповідно до критерію їх категоризації, що ґрунтується на теорії категоризації Ф. Годена й Л. Геспена, яка передбачає зарахування

неологізму до різних категорій. Як зазначає А. Гус [4, с. 73], нове слово може бути водночас і запозиченням, і дериватом, а ця проблема є результатом того, що кілька моделей можуть сприяти утворенню одного й того ж неологізму.

У процесі дослідження цієї проблеми А. Гус, ґрунтуючись на класичній вищезгаданій трихотомії новотворів, виділяє дихотомію «формальний неологізм – семантичний неологізм», відводячи запозиченням окреме місце як підкласу формальних неологізмів.

Деякі дослідники, ґрунтуючись на критерії словотворення лексичних інновацій, зберігають структуру традиційної трихотомії, доповнюючи її новими словотворчими елементами: Ж. Дюбуа поряд із класичною трихотомією виділяє скорочення й абревіатури [2], А. Гус – скорочення та нові вживання слів [4], Ж. Турньє – морфологічні неологізми (редукція шляхом аферезу, апокопа, абревіатура) [23], Р. Арно протиставляє класичні способи створення формальних неологізмів шляхом префіксації, суфіксації й словоскладання франглійським гібридам [1] та іншим новим формам, зокрема ігровим. На думку П. Гіро [8], суть ігрових форм – включення в споконвічну лексичну одиницю нового «засекреченого» повідомлення, нових значень шляхом зміни форми вихідного знака.

Низка дослідників ґрунтується на семантичному критерії класифікації неологізмів, змінюючи класичну схему.

М. Ріффатерр – слова, які заново з'являються (і які не є архаїзмами) [15], Л. Гільбер – соціологічні неологізми [6], К. Ажеж – спонтанні неологізми (néologismes spontanés), терміни (néologismes réfléchis) та авторські неологізми [9], А. Вальтер присвоює верлану (одному з типів арго) окрему категорію на одному рівні з новими позначуваними або новими позначувальними [24], Ж. Рей-Дебов (1987) виділяє неологізми, що розкривають семантичну новацію, наукові слова й запозичення [14].

Однак найбільш комплексною та відпрацьованою типологією, що відбиває як семантичні, так і словотворчі доповнення до традиційної трихотомії, є класифікація Ж.-Ф. Саблеролля й Ж. Прюво, представлена в праці *«Les néologismes»* (2012 р.).

У цій класифікації автори виділяють:

1) внутрішню матрицю (внутрішні форми), яка включає:

1. морфо-семантичні неологізми, утворені шляхом:

1.1. словосполучення (*construction*),

1.2. афіксації (префіксації та суфіксації),

1.2.1. зворотної деривації,

1.2.2. парасинтезу,

1.3. словоскладення,

1.3.1. синапсії,

1.3.2. квазіморфеми,

1.3.3. телескопного слова,

1.4. імітації та деформації,

1.4.1. ономатопеї,

1.4.2. графічної гри,

1.4.3. паронімії;

2. синтактико-семантичні неологізми, утворені шляхом:

2.1. зміни функції слова,

2.1.1. конверсії,

2.1.2. синтаксичної комбінаторики (сполучуваності),

2.1.3. лексичної сполучуваності,

2.2. зміни значення слова,

2.2.1. метафори,

2.2.2. метонімії,

2.2.3. інших засобів виразності;

3. морфологічні неологізми, утворені шляхом:

3.1. скорочення форми,

3.1.1. усічення,

3.1.2. абревіатури;

4. семантико-прагматичні неологізми [12, с. 117];

2) зовнішню матрицю – запозичення, які слугують для утворення нових слів поза системою мови в умовах їх імпортування з інших мовних систем, іноземних мов, живих або древніх. Як відзначають Ж. Ф. Саблеролль і Ж. Прюво [12, с. 115], запозичена одиниця переходить водночас із обумовленою нею новою конкретною або абстрактною реальністю й адаптується (асимілюється) до нової мовної системи.

Сьогодні творення неологізмів за допомогою запозичення лексичних одиниць з інших мовних систем пов'язано найчастіше із зовнішніми факторами – сучасною стратегією зміцнення світових зв'язків.

У дослідженні Г. Матора класифікація нових слів ґрунтується на принципі потреби у створенні нових лексичних одиниць, який і визначає їх поділ автором на необхідні, обов'язкові неологізми (*néologismes nécessaires, obligatoires*) [11, с. 88], тобто створені відповідно до вираженої потреби номінації речей, ідеологій, концептів, нових технологій, і розкішні, вишукані неологізми (*néologismes de luxe*), утворені без реальної необхідності, але залежно від моди або загальних тенденцій (наприклад, модне слово, яке вважається у французькій мові неологізмом у 2017 р. – *la selfie*) (Le Petit Robert).

Відповідно до критерію віднесення неологізму до певної ситуації спілкування, А. Ерман розрізняє «первинні неологізми» (*néologismes primaires*), які номінують нові поняття, і «перекладні неологізми» (*néologismes traductifs*), які утворюються в процесі перекладу в разі відсутності еквівалента в мові перекладу [10, с. 37].

У результаті дослідження відзначимо, що представлені вище типології неологізмів ґрунтуються на трьох основних критеріях:

1) критерій категоризації, який дає змогу розмежувати поняття «формальний неологізм» – «семантичний неологізм»;

2) словотвірний критерій, який сприяє виявленню основних словотворчих характеристик неологізмів;

3) семантичний критерій, який дає змогу розкрити семантико-прагматичний потенціал нових лексичних одиниць, а також запозичень як особливого підкласу неологізмів.

Висновки і пропозиції. У результаті дослідження фундаментальних праць з теорії неології романістів ми дійшли висновку, що особливості побудови лінгвістичної теорії неології зумовлені кількома базовими принципами: 1) визначенням і різнобічною інтерпретацією понять «неологія» і «неологізм»; 2) сприйняттям та інтерпретацією в романістиці понять «нове», «інновація», «нововведення», «новотвір»; 3) розширенням уявлень про неологізм як фундаментальну категорію не тільки неології, а й неографії.

Саме поняття «неологізм» отримує різнобічну інтерпретацію, унаслідок чого може розглядатися то як мовна (лексична) одиниця, то як мовна (стилістична, оказіональна, індивідуально-авторська) одиниця.

Це зумовлено широким уявленням про поняття «нове», а також розумінням концепту «неологізм» як соціально-історичної категорії.

Особливу увагу дослідників спрямовано на розгляд внутрішньомовних і немовних факторів, які впливають на формування нових концептів і реалій, а також на їх подальше поширення та використання в мові, наприклад, розвиток суспільства, соціальні й культурні зміни, розвиток ЗМІ, інтенсивне суспільно-політичне життя, конвергенція культур, глобалізація. Усі ці чинники зумовлюють особливо динамічний збагачення мови новими одиницями.

Перспективою подальших досліджень є вивчення актуальних напрямів у неології, а також дихотомія неологізм – оказіональне слово.

Список літератури:

1. Arnaud R. Les marques de fabrique. Quelques réflexions. Paris : CILF, La banque des mots № 4, 1972. P. 16–24.

2. Dubois J. Etude sur la dérivation suffixale en français moderne et contemporain. P. : Larousse, 1962. 118 p.

3. Gaudin F., Guespin L. Initiation à la lexicologie française. De la néologie aux dictionnaires. Bruxelles : Ed. Duculot, 2006. 249 p.

4. Goosse A. La néologie française aujourd'hui. *Conseil International de la langue française*. Paris, 1975. P. 73.

5. Goosse A. De l'accueil au refus. *La banque des mots.* Paris : CILF, 1971. № 1. P. 37–44.

6. Guilbert L. Théorie du néologisme. Cahiers de l'AIEF. 1973. № 25. P. 9–29. URL: http://www.persee.fr/doc/caief_0571-5865_1973_num_25_1_1020 (дата звернення: 12.02.2021).

7. Guilbert L. La créativité lexicale. P. : Larousse, 1975. 285 p.

8. Guiraud P. Les jeux de mots. Vendome, 1976. P. 39–66.

9. Hagège C. Voies et destins de l'action humaine sur les langues. *La réforme des langues*. Hambourg, 1983. Vol. 1. P. 11–26.

10. Hermans A., Vansteelandt A.Neologie traductive. *RINT, Terminologies Nouvelles (Nouveaux outils pour la néologie).* 1999. № 20. P. 37–44.

11. Matoré G. Le néologisme: naissance et diffusion. *Le français moderne*. Paris : CNRS, 1952. № 2. P. 87–92.

12. Pruvost J., Sablayrolles J.-F. Les néologismes. 2-e édition. Paris : PUF, 2012. 127 p.

13. Quemada B. A propos de la néologie. *La banque des mots.* Paris : CILF, 1971. № 2. P. 137–156.

14. Rey-Debove J., Tournier J. Etude linguistique et sémiotique des dictionnaires français contemporains. Paris : Mouton, 1987. 329 p.

15. Riffaterre M. La durée et la valeur stylistique du néologisme. *The romanic review.* 1953. № 44. P. 282–289.

16. Sablayrolles J.-F. Néologismes: Une typologie des typologies. *Cahiers du CIEL.* 1996. P. 26. URL: http://www.eila.univ-paris-diderot.fr/recherche/clillac/ciel/cahiers/1996-1997 (дата звернення: 12.02.2021).

17. Sablayrolles J.-F. La néologie en français contemporain. Examen du concept et analyse de productions néologiques récentes. Paris : Honoré Champion, coll. «Lexica», 2000. № 4. 589 p.

18. Sablayrolles J.-F. Fondements théoriques des difficultés pratiques du traitement des néologismes. *Revue française de linguistique appliquée*. Lexique : recherches actuelles, 2002. Vol. VII-1. P. 971–953.

19. Sablayrolles J.-F. L'innovation lexicale. Paris : Honoré Champion, 2003. 476 p.

20. Sablayrolles J.-F. Le sentiment néologique. *L'innovation lexicale*. Paris: Honoré Champion, 2003. P. 279–295.
21. Sablayrolles J.-F. Terminologie de la neologie: lacunes, flottements et trop pleins. *Syntaxe et sémantique*. Presses Universitaires de Caen, 2006. № 7. P. 79–89. URL: https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00154401 (дата звернення: 12.02.2021).
22. Sablayrolles J.-F. Néologie et dictionnaire(s) comme corpus d'exclusion. *Néologie et terminologie dans la lexicographie francophone*. Paris : Champion, coll. «Lexica», 2008. P. 19–36.
23. Tournier M., Bonnafous S. Analyse du discours, lexicométrie, communication et politique. *Langages.* P. : Larousse, 1995. № 117. P. 67–81.
24. Walter H. Le français dans tous les sens. Paris : Edition Robert Laffont, 1989. 244 p.

Kosovych O. V. NEOLOGISM AS AN OBJECT OF LINGUISTIC RESEARCH IN ROMANCE STUDIES

In this article, on the basis of study of fundamental works on the theory of neology of novelists, it is established that the peculiarities of the construction of linguistic theory of neology are due to several basic principles: 1) definition and comprehensive interpretation of "neology" and "neologism"; 2) perception and interpretation of the concepts "new", "innovation", "innovation" in Romance studies; 3) the expansion of ideas about neologism not only as a fundamental category of neology, but also of neography.

The concept of "neologism" receives a multifaceted interpretation, as a result of which it can be considered as a linguistic (lexical) unit, or as a linguistic (stylistic, occasional, individual-authorial) unit.

This is due to a broad understanding of the concept of "new", as well as an understanding of the concept of "neologism" as a socio-historical category.

The author outlines the state of studying the nature of neologism, which is an extension of the study of the problem of language category, presents the main basic theoretical propositions of the linguistic theory of neology in Romance studies.

The article notes that that the formation of the linguistic theory of neology is observed only in the second half of the XXth century (1960–1970) in the process of consolidating the concepts of "neology" and "neologism" as the status of scientific and those that have relevant significance. The designation of the term "neology" remains ambiguous in the foreign linguistic tradition and is limited to the representation of neologisms as new lexical units without reference, however, to possible signs of revealing the novelty of tokens. A number of theoretical aspects of the study of new lexical items are affected and used exclusively in close connection and interaction with practical tasks (preparation of lexicographic sources). However, more theoretical research in the field of new word science belongs to French and domestic researchers.

The author emphasizes that the researchers pay special attention to the consideration of intralinguistic and non-linguistic factors that influence the formation of new concepts and realities, as well as their further dissemination and use in language, such as: social development, social and cultural change, media development, intensive social political life, convergence of cultures, globalization. All these factors cause a particularly dynamic enrichment of language with new units.

Key words: *Romance sudies, innovation, neology, neologism, formal neologism, semantic neologism.*